

La Franja: xarxes i substitució lingüística en temps real

1. INTRODUCCIÓ^{1,2}

La nostra recerca centra el seu interès en dues qüestions. D'una banda, s'aprofundeix en el coneixement de la situació sociolingüística de la Franja, en concret de les dues comarques més poblades: el Baix Cinca i la Llitera. Diferents estudis han analitzat la situació sociolingüística de la Franja, des de la perspectiva demolingüística, del dret lingüístic, de l'educació i l'adquisició de llengües, de la política lingüística o de les identitats.³ L'interès d'aquesta recerca resideix en l'estudi de les tries i les normes sociolingüístiques. És en aquest camp que s'emmarca el segon interès de la recerca. En les societats multilingües, els parlants usen diferents repertoris lingüístics per a intercomunicar-se. És per això que l'estudi de les tries lingüístiques entre parlants tenen un interès cabdal per a les ciències socials (Pütz, 1997), perquè a pesar de desenvolupar-se en el marc de la llibertat individual, les tries no es desenvolupen de forma aleatòria, i ni tan sols com un comportament individual aïllat. Ben al contrari, les tries lingüístiques s'emmarquen en l'esfera microsocia, amb la implicació de factors propis de l'emissor i l'interlocutor, però

1. Per a una anàlisi prèvia de la recerca que presentem en aquest article podeu consultar Sorolla (2014b). El text present desenvolupa i millora aquella recerca.

2. Aquesta recerca compta amb el suport del projecte «Plurilingüisme social i educació secundària (no obligatòria) (RESOL3)», que té com a investigador principal F. Xavier Vila i Moreno (UB) (<http://www.ub.edu/cusc/sleducativa/projecte/resol3/>), finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat (codi FFI2012-39285-C02-01); i també pel Grup d'Estudi de la Variació (GEV), dirigit per Lluís Payrató i finançat per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) de la Generalitat de Catalunya (codi 2014SGR918) (<http://www.ub.edu/GEV/>).

3. Podeu revisar un recull de recerques sociolingüístiques sobre la Franja a Sorolla (2014b).

també es pot desgranar un sistema coherent de normes sociolingüístiques, pròpies de l'esfera macrosocial, i amb les quals els parlants desenvolupen un seguit de rols sociolingüístics, en el marc dels quals el comportament sociolingüístic és previsible i coherent en el nivell mesosocial. Woolard (1992) i Calsamiglia i Tusón (1980) van establir les bases de l'estudi de les normes en la sociolingüística catalana, que recerques posteriors han desenvolupat i consolidat, tals com González Balletbò *et al.* (2014, p. 117-125). Així, a més de l'interès pròpiament descriptiu de la recerca sociolingüística, també es treballa en el desenvolupament de les tècniques de recerca que faciliten l'anàlisi de les tries lingüístiques, així com la detecció dels canvis que s'hi estan produint, treballant amb especial interès l'aplicació de l'anàlisi de xarxes socials en el camp sociolingüístic.

2. LA FRANJA AL SEGLE XX

El contacte del català amb el castellà s'ha accentuat, més encara, al llarg del segle xx. Aquest contacte de llengües s'ha desenvolupat a partir d'unes normes de comportament social força clares. D'una banda, la llengua familiar defineix el límit interètnic principal, entre *catalanoparlants* i *castellanoparlants*, i en general, cada grup lingüístic usa la seua llengua en les relacions endogrupal. De l'altra, el castellà ocupa la funció de llengua franca en les relacions exogrupal, i, per tant, els catalanoparlants han de convergir al castellà en interaccions amb castellanoparlants. Amb tot, des dels anys vuitanta del segle passat s'ha detectat que en algunes àrees les normes sociolingüístiques han canviat, i fins i tot s'han debilitat els límits etnolingüístics. La major part de les recerques en aquest camp han prestat la seua atenció a l'àrea de Barcelona, i en especial al cap i casal, on han detectat certa tendència a l'increment de l'ús amb castellanoparlants i per castellanoparlants (Boix-Fuster, 1993; Calsamiglia i Tusón, 1980; Galindo, 2006; González Balletbò, Pujolar Cos, Font Tanyà i Martínez Sanmartí, 2014; Pujolar Cos, 1993 i 1997; Rosselló i Peralta, 2010; Sorolla *et al.*, 2009; Woolard, 1992). Però també hi ha certs indicis que apunten que a la nostra zona d'interès, la Franja, els canvis podrien estar anant en direcció oposada, pel fet que alguns catalanoparlants podrien estar utilitzant el castellà en relacions intraètniques.

Hi ha constància escrita de la presència de la llengua catalana a la Franja ja abans del segle XIII (Moret i Coso, 1998; Moret Oliver, 2010). A partir del segle XVII el castellà comença a ser hegemònic en els usos escrits, i durant el segle XX es produeix la universalització de l'ensenyament i la generalització dels mitjans de comunicació de massa, que donen més rellevància social als registres lingüístics «alts», en aquest cas ja exclusivament en llengua castellana (Espluga, 2008; IEBC, ASCUMA i ICF, 2006; Moret i Coso, 2003; Sorolla, 2012). Tot i això, també es destaca que en l'obertura del sistema polític a partir dels anys vuitanta, la produc-

ció literària en català torna a tenir importància en el territori (Moret i Coso, 1998; Sasot Escuer, 1995) i es desenvolupen certes polítiques i legislacions de protecció al llarg de la dècada dels noranta (Bada Panillo, 1990; Gastón, s. d.; Pallarol i Sánchez, 2003) i la dècada posterior (López Susín, 2010; López Susín i Soro Domingo, 2011; Sorolla, 2009).

Així, segons l'Enquesta d'Usos Lingüístics a la Franja (EULF) (2003), entre la població adulta de la Franja hi ha un coneixement oral ampli del català, i un ús generalitzat de la llengua en l'àmbit col·loquial, amb estabilitat, i fins i tot una reduïdíssima atracció en la transmissió intergeneracional de la llengua, clau de volta de la pervivència sociolingüística. Aquesta difusió i col·loquialitat de la llengua contrasta amb un coneixement escrit del català molt limitat, i la difusió de denominacions pejoratives per a la llengua (Sorolla, 2005), a la qual cal sumar distribucions funcionals de la llengua de tipus diglòssic per part d'alguns grups de població, així com la convivència de sectors significatius de castellanoparlants monolingües (Sorolla, 2014a). A pesar d'això, també s'observa l'increment de la denominació acadèmica de *català* per a la llengua, i és acceptat de forma general que, fora de la denominació utilitzada, la llengua és compartida amb la resta dels territoris de llengua catalana.

Les dades tractades en aquests estudis es refereixen a població adulta de la Franja, nascuda als anys vuitanta o abans (Querol *et al.*, 2007). Amb aquesta perspectiva de la situació sociolingüística, que podem considerar *tradicional*, la situació de la Franja era força autònoma de les dinàmiques que es dibuixaven en qualsevol dels altres sis territoris de llengua catalana; es posicionava fora de les tendències observades a Catalunya i Andorra, amb una presència important de la llengua i atracció de nous parlants, però també dels processos avançats de substitució lingüística, observats a la Catalunya del Nord i l'Alguer, i que es podrien extrapolar a la situació de la llengua aragonesa (Bueno Chueca, 2014; Llera Ramo, s. d.; Sorolla, 2006). La Franja se situaria en una posició més intermèdia entre aquests dos pols, on també se situarien les Illes Balears, amb certa estabilitat per al català, o el País Valencià, amb certes pèrdues. Però com hem dit, les observacions en la població adulta de la Franja mostraven en aquestes generacions una dinàmica força autònoma, en les quals destacava certa estabilitat sociolingüística, i fins i tot alguns punts de fortalesa demolingüística, sense obviar altres aspectes en què destacaria una forta inestabilitat.

3. METODOLOGIA

L'anàlisi de xarxes socials, amb els pressupòsits teòrics que la caracteritzen i la metodologia que se'n desenvolupa, és un camp favorable per a l'anàlisi de les tries lingüístiques i les normes sociolingüístiques que en són subjacents en el desplegament

ment. Coulmas (2005, p. 140) ho explicitava afirmant que «[l]es tries lingüístiques individuals en societats multilingües sovint depenen i són predictibles en base a les xarxes». Partint d'aquest punt, aprofundim en l'estudi de les tries i les normes sociolingüístiques entre els alumnes de la Franja amb l'anàlisi de les seues xarxes.

Les dades tractades en aquest estudi s'emmarquen en el projecte *Resocialització i llengües* (RESOL),⁴ que analitza els coneixements, els usos i les representacions sociolingüístiques en (pre)adolescents de diferents poblacions de llengua catalana (Comajoan *et al.*, 2013). L'estudi es planteja en termes longitudinals i analitza l'evolució dels mateixos alumnes al llarg del seu recorregut des de l'educació primària fins a diferents cursos de l'educació secundària. Les dades, a més d'haver estat explotades ja de forma extensa en algunes poblacions (Bretxa i Riera, 2014), també han comptat amb alguna anàlisi inicial a la Franja (Sorolla, 2014b; Sorolla, Bretxa i Comajoan, 2009; Sorolla i Comajoan, 2008). Les dades de la Franja se circumscriuen a les dues comarques més poblades: les poblacions catalano-parlants del Baix Cinca i la Llitera, que conflueixen amb Fraga i Tamarit de Llitera en l'ensenyament secundari. S'analitza els resultats de 245 enquestes a alumnes de sisè de primària⁵ administrades en horari lectiu l'any 2007.⁶ El qüestionari es dirigeix especialment a l'estudi dels fets sociodemogràfics, sociolingüístics i de consum cultural (Bretxa i Vila i Moreno, 2012; Comajoan *et al.*, 2013; Sorolla *et al.*, 2009). El treball de camp es va realitzar en castellà en les indicacions orals, la llengua vehicular del sistema educatiu aragonès, i els alumnes podien triar la llengua del qüestionari en paper, on es tenia en compte les denominacions locals o pejoratives de la llengua, tant en l'administració del qüestionari com en el seu contingut:

A l'enquesta apareixen preguntes sobre el castellà i el català. A molts municipis la llengua rep altres noms. Escriu a sota les denominacions que tu utilitzes i has de tenir en compte que quan ens referim al català has de respondre pensant en la llengua de la teva localitat.

En el qüestionari s'incorporava dos ítems per a tractar la llengua parlada amb els progenitors, també considerada aquí com a llengua familiar, i es formulava de la següent forma:

4. Més informació del projecte RESOL a <http://www.ub.edu/cusc/sleducativa>.
5. Algunes escoles rurals disposen d'aules que agrupen els alumnes de sisè de primària amb altres alumnes de cinquè i quart. Els alumnes que cursaven sisè de primària són 208 del total de 245. El fet de no tractar longitudinalment les dades ens permet aprofitar la informació de tots aquests 245 alumnes.
6. Tot i que aquí desenvolupem una anàlisi sincrònica dels alumnes quan cursaven sisè de primària, el projecte comprèn informació longitudinal dels mateixos alumnes en anys posteriors, quan cursaven primer d'ESO (182 enquestes l'any 2008), quart d'ESO (220 enquestes l'any 2011) i segon de batxillerat o ensenyaments similars (any 2013).

20. Quina llengua parles amb el teu pare? (Marca amb una creu la resposta adequada.)

21. Quina llengua parles amb la teva mare? (Marca amb una creu la resposta adequada.)

Les opcions de resposta eren 4:

1. Només o sobretot català.

2. Igual català que castellà.

3. Només o sobretot castellà.

4. Una altra llengua, quina? _____

Mitjançant aquesta pregunta s'agrupava els qui utilitzaven amb els seus dos progenitors només o sobretot el català, els que ho feien en castellà, una tercera categoria que agrupava totes les combinacions possibles amb aquestes dues llengües, i una quarta i última categoria dels que utilitzaven altres llengües, o combinacions amb la presència d'aquestes llengües altres.

Finalment, amb referència a la pregunta sobre l'elecció de llengua en les seues xarxes socials, es formulava les següents preguntes:

31. Pensa un moment en les coses que fas al llarg de la setmana (per exemple, jugar amb els amics, activitats extraescolars, estar amb familiars, anar a escola...). Escriu a la primera i segona columnes de la taula el nom de les 20 persones amb qui més et relaciones. Un cop escrits els noms, respon les altres preguntes:

Nom de la persona (sense cognoms)	Tipus de relació (amic, cosina, monitor...)	Ens relacionem... Molt Bastant Poc	En quina llengua parles amb aquesta persona? català cat = cast castellà altres
--------------------------------------	--	---------------------------------------	---

1

2

(...)

20

32. Torna a la pàgina anterior i fes un cercle sobre totes les persones que van a classe amb tu.

En la primera pregunta s'obtenia el nom de les persones amb qui es relacionava l'alumne i la llengua utilitzada, i en la segona es detectava quines d'aquestes interaccions eren amb altres companys de classe. Interrelacionant els qüestionaris de tots els alumnes es formava el sociograma de relacions de cada aula.

A la figura 1 apareix el sociograma dels alumnes d'una de les aules estudiades, en què cada alumne està representat per un node, i les seues relacions, per una línia (direccional). El color de les línies representa la llengua parlada en la interacció. Els colors blaus representen el català; els rojos, el castellà; el verd, les dues llengües.

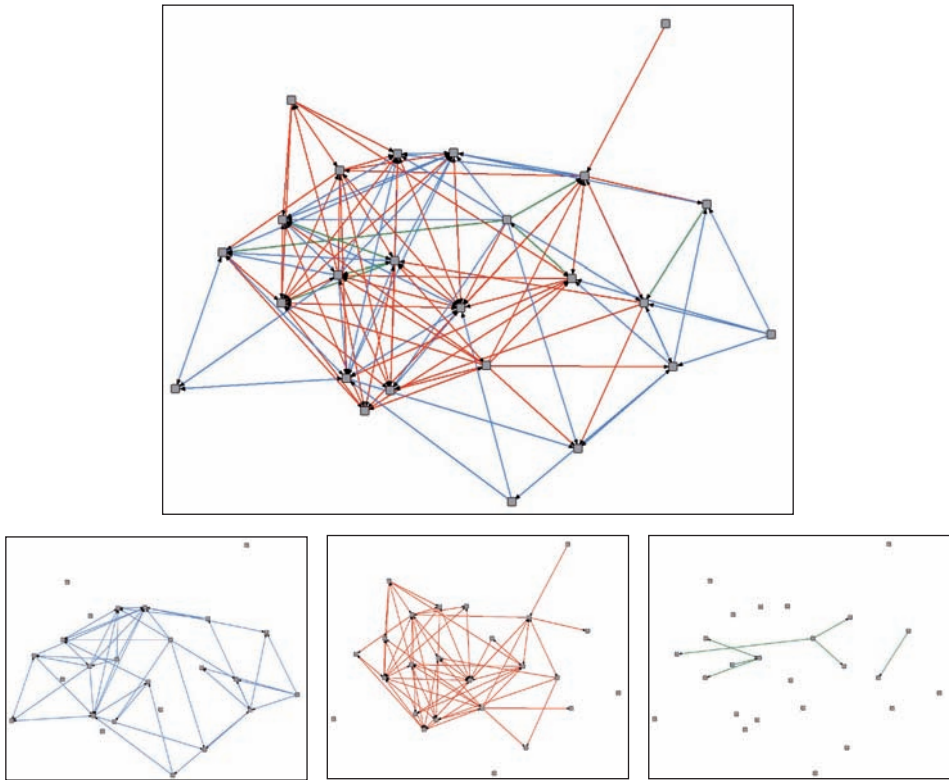

FIGURA 1. Xarxa sociolingüística en una aula. En la part inferior apareixen tres gràfics que desglossen la mateixa informació segons l'ús del català, del castellà i de les dues llengües. RESOL.

L'aula esmentada més amunt és una de les quinze que s'estudien en la recerca, que podeu observar a la figura 2.

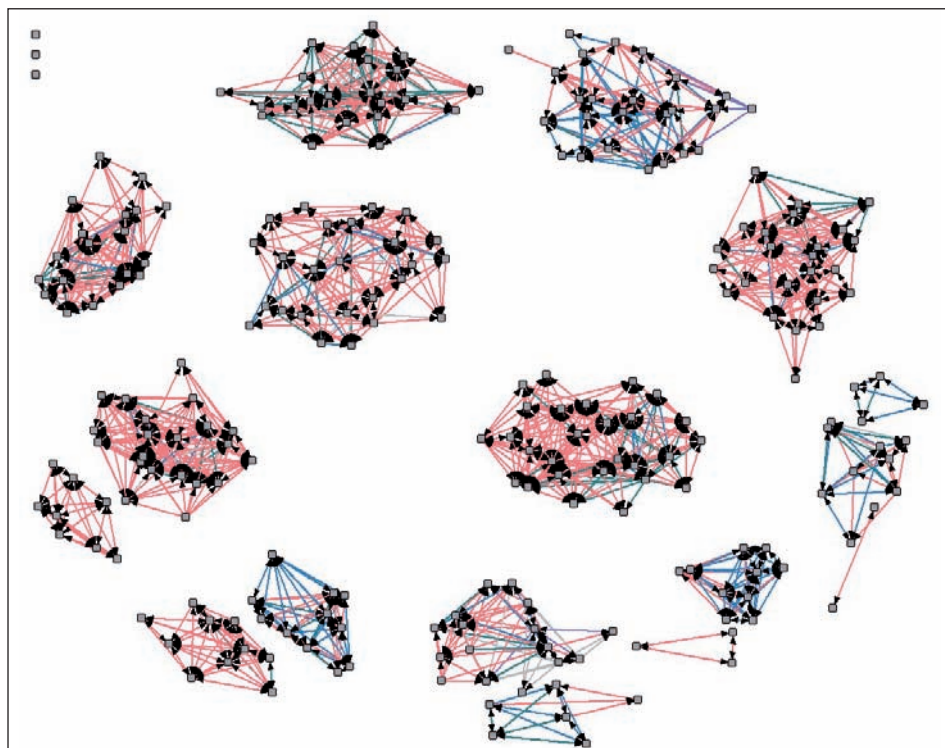

FIGURA 2. Tries lingüístiques de 245 preadolescents (15 aules). RESOL.

En la nostra anàlisi de les tries lingüístiques ens fem valer del modelatge de blocs, inspirant-nos en la metodologia desenvolupada per a xarxes amb signe (*blockmodeling for signed networks*) (Doreian i Mrvar, 2009).⁷ La tècnica permet definir models teòrics, especificant quin tipus de relació s'estableix entre cadascun dels rols (blocs). En la nostra proposta s'eixampla el disseny inicial de la tècnica, on l'atribut de la relació és el signe de les relacions (relacions positives o negatives), per a analitzar la llengua de la interacció (amb presència de català o sense presència de català).

Les propostes de recerca sociolingüística des de l'anàlisi de xarxes mitjançant la tècnica de modelatges de blocs (*blockmodeling*) poden visualitzar de forma

7. L'anàlisi es fa mitjançant Pajek (<http://pajek.imfm.si/doku.php?id=pajek>), adaptant al nostre objecte d'estudi els models teòrics elaborats per a relacions amb signe. Tingueu en compte que, en el cas d'existir relació, la tècnica només admet dues tipologies de relació, i per això s'agrupa en dues úniques categories les opcions de resposta disponibles: es tracta, d'una banda, les relacions amb presència de català (ús de català i ús de les dues llengües), i de l'altra, les relacions sense presència de català (ús de castellà o d'altres llengües).

quantitativa els canvis en les tries lingüístiques. Una primera aproximació d'aquesta línia es pot observar en la recerca de Colin Gallagher (2012), que es fa servir de l'*equivalència regular* per a la definició de tres tipologies de parlants segons que mantinguin relacions només amb membres del seu grup ètnic o també amb membres d'altres grups: *immersants*, *bridges* i *bonders*.

En la nostra proposta definim els *rols sociolingüístics* segons les pautes seguides per cadascun dels individus en les seues tries lingüístiques, que s'interrelacionen amb la posició sociolingüística que aquests individus ocupen en la xarxa social, amb les llengües triades en relacionar-se amb cadascuna de les tipologies de parlants, i també amb les expectatives de comportament sociolingüístic que el grup espera que cada individu seguísca, en funció del seu estatus sociolingüístic. Així, des del punt de vista de l'*emissor*, s'observen patrons de comportament en les tries lingüístiques que els individus fan, segons la seua pròpia voluntat, però també adequats a les etiquetes que atribueixen als seus interlocutors (*catalanoparlant*, *castellanoparlant*...). De forma complementària, i des del punt de vista oposat, els *receptors* també esperen un comportament concret de l'*emissor* segons les *etiquetes* que li atribueixen, i, per tant, configuren la imatge d'un comportament coherent amb aquest paper, segons que els considerin *catalanoparlants* o *castellanoparlants*, per exemple.

Així mateix, la proposta dels rols sociolingüístics marca un doble sentit en la relació entre la visió macro i la visió micro. D'una banda, considera que la interacció i les tries lingüístiques dels individus (micro) emergeixen a partir de la cultura i les *normes socials* (macro), i, per tant, es considera que les *normes* i els *rols* constreixen la interacció i les tries lingüístiques dels individus. Però aquesta doble perspectiva també considera que les normes i els rols (macro) emergeixen i es reforcen (o canvien) a partir de les tries lingüístiques que els mateixos parlants fan (micro). Per tant, el comportament sociolingüístic dels individus es veu constreït per les normes socials, però a la vegada, el comportament sociolingüístic pot acabar transformant aquestes mateixes normes socials.

Finalment, una qüestió metodològica no menys important en l'anàlisi de xarxes, mitjançant el modelatge de blocs, és que permet detectar les normes i els rols sociolingüístics que hi ha subjacents en les tries lingüístiques que els parlants fan, tot aïllant-les d'altres *atributs* personals, tals com la seua llengua familiar, la competència lingüística, etc.

4. LA FRANJA AL SEGLE XXI

En els resultats del treball de camp, s'observa que hi ha un punt d'inflexió entre la població escolar estudiada i les dades en la població adulta. A la figura 3 podeu observar que la generació més vella de l'enquesta a la població adulta (EULF

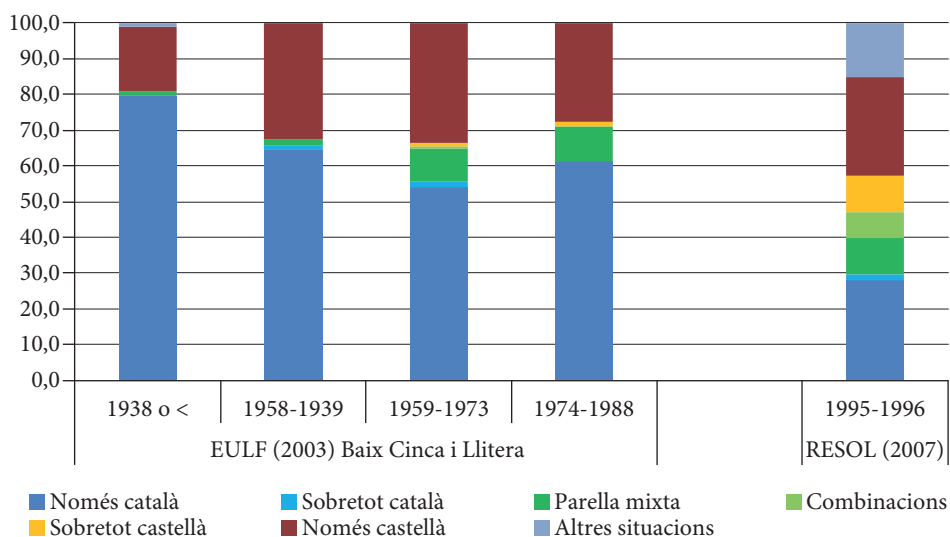

FIGURA 3. Llengua parlada amb els progenitors segons l'edat. Proporcions. EULF i RESOL.

FONT: Elaboració pròpia.

2003), la dels nascuts l'any 1938 o abans, és molt majoritàriament catalanoparlant, amb pràcticament 4 de cada 5 individus catalanoparlants familiars. Tot i que les generacions més joves tenen més presència de castellanoparlants i bilingües familiars, els catalanoparlants sempre superen la meitat de la població en qualsevol generació. Però en comparar-ho amb la generació estudiada en el projecte RESOL, nascuda a mitjan dècada de 1990, s'observa que els catalanoparlants familiars ben just arriben al terç de la població escolar, i són per tant, una minoria.

Per tal d'evitar el biaix que té l'arribada de població forana al llarg de la dècada dels 2000, segreguem els resultats dels preadolescents autòctons, i s'observa que els catalanoparlants familiars continuen superant de poc el terç de la població autòctona, els castellanoparlants familiars són una quarta part i els bilingües familiars són un grup molt ampli que també supera el terç de la població estudiada. Vegeu-ho a la figura 4.

Però el punt d'inflexió observat en la composició demolingüística de la població nascuda a partir dels anys noranta no s'atura aquí. També pareix produir-se alguna cosa similar en observar els seus usos lingüístics: més del 70,8% de les interaccions entre alumnes es produeixen només en castellà, i les interaccions en català són el 17,1%, que juntament amb les interaccions que es declara que són en les dues llengües no arriben al terç del total. Vegeu-ho a la figura 5.

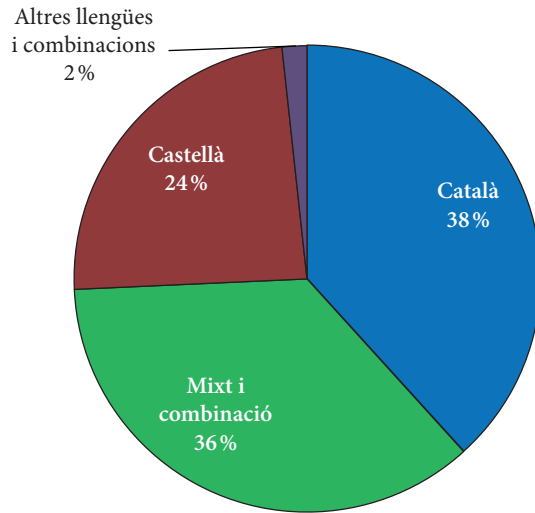

FIGURA 4. Llengua familiar dels autòctons preadolescents. Proporcions. RESOL.

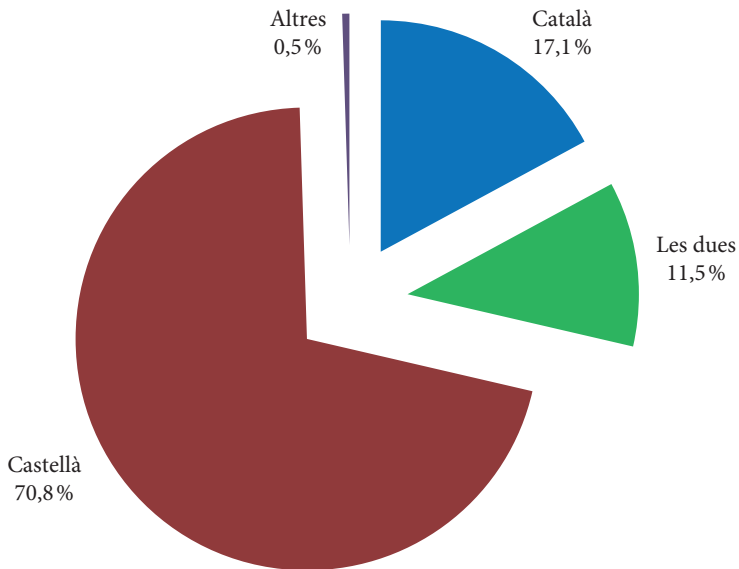

FIGURA 5. Llengua usada en relacions amb companys de classe. 1.925 relacions declarades entre els 245 alumnes. Mitjana d'ús de cada llengua per cada enquestat. RESOL.⁸

8. De les 1.925 relacions declarades entre alumnes, es té informació sociolingüística de 1.850 relacions.

5. TRIES LINGÜÍSTIQUES I ANÀLISI DE XARXES

La nostra proposta compta amb un model teòric que planteja quatre rols sociolingüístics, definits segons la llengua parlada en les relacions endogrups i la llengua parlada en les relacions exogrups. Així, els alumnes que usen el català (o la combinació de català i castellà) amb altres alumnes membres del seu propi grup són definits com a *catalanoparlants*, mentre que els alumnes que no usen el català són definits com a *castellanoparlants*. En relació amb la llengua triada en les relacions amb membres de l'altre grup, els qui mantenen l'ús de la seua llengua són definits com a *mantenidors*, mentre que els qui usen l'altra llengua són definits com a *convergens*. El creuament d'aquestes categories permet la definició de quatre rols sociolingüístics. Per exemple, la tendència exposada més amunt, en què cada grup lingüístic usaria la seua pròpia llengua en les relacions endogrups i el castellà en les relacions exogrups, es definiria bàsicament per la presència de *catalanoparlants convergens*, que usarien el català entre ells i el castellà amb els no catalanoparlants, i *castellanoparlants mantenidors*, que usarien només el castellà, ja fos entre ells com en les relacions amb altres parlants. Vegeu la representació gràfica dels quatre rols plantejats en el model teòric a la figura 6.

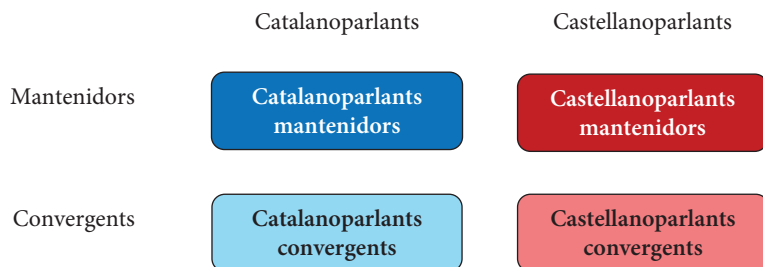

FIGURA 6. Quatre rols sociolingüístics. Model teòric.

Amb tot, en les grans línies amb què es defineix els rols sociolingüístics es planteja una excepció. Segons la proposta prèvia, les relacions entre catalanoparlants convergens i castellanoparlants convergens s'haurien de resoldre amb la convergència al castellà per part dels primers, i la convergència al català per part dels segons. Si fóra així, es tractaria d'una paradoxa, pel fet que s'estaria produint divergència lingüística entre aquests parlants (cada participant utilitzaria una llengua diferent), i en aquesta divergència cap dels dos grups no usaria la seua llengua. És per això que en aquest cas no se segueix la línia mestra en la definició dels grups, i es considera que els catalanoparlants convergens usen el català amb castellanoparlants convergens, i aquests usen el castellà amb els primers. Vegeu la definició final del model teòric a la taula 1, on a les files apareixen els rols emis-

TAULA 1
Matriu imatge de les llengües utilitzades entre rols sociolingüístics. Model teòric. RESOL

	CM	CC	EC	EM
Rol catalanoparlant mantenidor (CM)	C	C	C	C
Rol catalanoparlant convergent (CC)	C	C	C	E
Rol castellanoparlant convergent (EC)	C	E	E	E
Rol castellanoparlant mantenidor (EM)	E	E	E	E

CM = catalanoparlants mantenidors; CC = catalanoparlants convergents; EC = castellanoparlants convergents; EM = castellanoparlants mantenidors; C = relació en català; E = relació en castellà.

sors i a les columnes, els rols receptors, i a cada cella apareix representada la llengua parlada entre membres dels grups corresponents.

Una vegada s'ha plantejat els rols en un model teòric com l'exposat, apliquem la tècnica de modelatge de blocs (*blockmodeling*) per a confrontar-lo amb les dades empíriques de què disposem. Podeu observar els resultats visualment a la figura 7, on apareixen els 245 alumnes com a emissors en les files, agrupats i ordenats se-

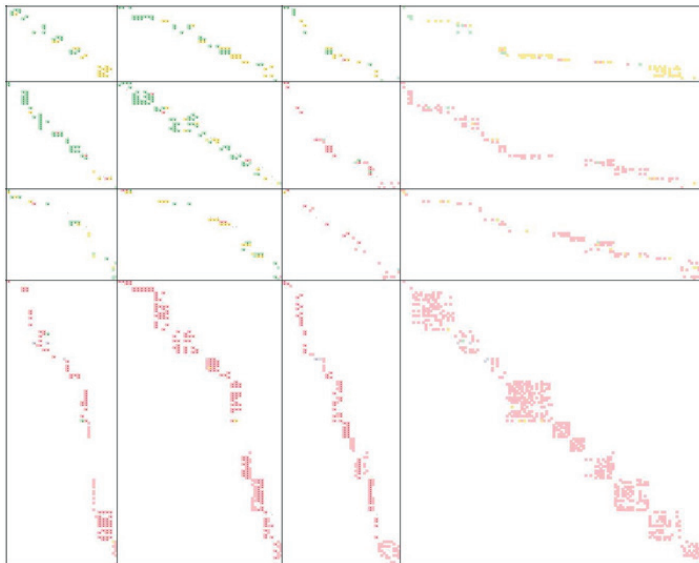

FIGURA 7. Matriu de resultats de les llengües utilitzades entre rols sociolingüístics. Dades empíriques. RESOL.

gons que siguin catalanoparlants mantenidors, catalanoparlants convergents, castellanoparlants convergents i castellanoparlants mantenidors. En les columnes apareixen els mateixos actors en el mateix ordre i en el seu paper de receptors. Així, cada cella apareix en blanc si no hi ha interacció entre els dos alumnes, en color verd les interaccions en català, en color groc les que es produeixen en les dues llengües i en color roig les que es produeixen en castellà. Els colors de les cel·les apareixen agrupats perquè els alumnes només declaren relacions amb altres alumnes de la pròpia aula.

Els resultats de l'aplicació del model teòric a les nostres dades empíriques d'alumnes de la Franja llancen la següent distribució de rols: els castellanoparlants mantenidors són el grup majoritari, amb més de la meitat dels alumnes desenvolupant aquest rol (55,8 % d'alumnes, $n = 135$). Els catalanoparlants convergents no arriben a una cinquena part (19,4 %, amb 47 alumnes), que juntament amb els catalanoparlants mantenidors (14,9 %, 36 alumnes) sumen poc més d'un terç dels alumnes (34,3 %). Finalment, els castellanoparlants que convergeixen al català amb catalanoparlants són un grup relativament reduït de 24 alumnes (9,9 %). Vegeu-ho a la figura 8.

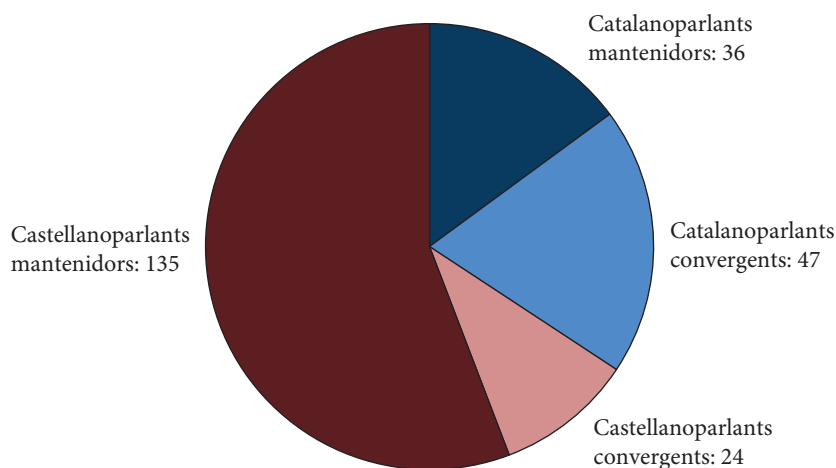

FIGURA 8. Distribució dels rols sociolingüístics entre els alumnes. Dades empíriques. RESOL.

Per tal de considerar la relació entre els rols sociolingüístics i la llengua familiar, observem quin és el rol desenvolupat pels alumnes segons la llengua que parlen amb els seus progenitors. Vegeu la taula 2. Així, la major part dels preadolescents que només usen el català amb els progenitors desenvolupen rols catalanoparlants, però una part molt significativa desenvolupa rols castellanoparlants (25,4 %). Això apuntaria que el català trontolla com a llengua intragrupal, tal com

anunciàvem inicialment, i que molts catalanoparlants familiars parlen castellà entre ells. A més, els preadolescents que utilitzen les dues llengües amb els progenitors majoritàriament desenvolupen rols castellanoparlants (67,6%), la qual cosa afegiria una altra via d'erosió de la llengua, pel fet que aquells que tenen les dues llengües en l'àmbit familiar solen prioritzar-ne una, el castellà. Finalment, la majoria dels preadolescents que només tenen el castellà com a llengua familiar mai no usen el català amb companys. No només pràcticament cap desenvolupa rols catalanoparlants, sinó que, dels que desenvolupen rols castellanoparlants, la major part ho fan amb rols mantenidors: el 84,3% són castellanoparlants mantenidors. També en el cas dels al·loglots familiars s'observa que molt majoritàriament desenvolupen rols castellanoparlants, tot i que una part significativa desenvolupa rols catalanoparlants (16,2%).

TAULA 2
Rol desenvolupat pels alumnes (rols agrupats) segons la llengua familiar. Proporcions. RESOL

	<i>Llengua utilitzada amb els progenitors</i>			
	<i>Català</i>	<i>Mixt i combinacions</i>	<i>Castellà</i>	<i>Altres llengües i combinacions</i>
Rol catalanoparlant	74,6%	32,4%	4,6%	16,2%
Rol castellanoparlant	25,4%	67,6%	95,4%	83,8%
TOTAL	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Així, a partir de l'observació de les tries lingüístiques dels alumnes del Baix Cinca i la Llitera mitjançant l'anàlisi de xarxes, tot apunta que la norma (tradicional) en les relacions intragrups ha canviat, pel fet que una quarta part dels preadolescents catalanoparlants familiars desenvolupen rols castellanoparlants. A més, la norma (tradicional) en les relacions intergrupals es manté, pel fet que els catalanoparlants continuen convergint al castellà en interaccions amb castellanoparlants, però pareix que els que mantenen el català són una proporció significativa. A més, els castellanoparlants es mantenen en tries monolingües, i són pocs els que desenvolupen rols convergents al català.

6. CONCLUSIONS

Les conclusions extretes de la recerca es poden distingir segons que tinguin un contingut sociolingüístic o estiguin més relacionades amb la metodologia de recerca.

Pel que fa a les conclusions sociolingüístiques, és versemblant la configuració d'un punt d'inflexió en la situació sociolingüística de la Franja, que distingeix les

generacions nascudes abans dels anys noranta de les nascudes posteriorment. D'una banda, s'observa que la composició demolingüística dels jòvens ja deixa de ser majoritàriament catalanoparlant. De l'altra, s'observa un canvi en les normes sociolingüístiques, pel fet que el castellà no només continua sent la llengua d'interrelació entre catalanoparlants i castellanoparlants, sinó que també s'ha introduït en part de les interaccions entre catalanoparlants. Així, tot apunta que els límits interètnics estan canviant entre els preadolescents de la Franja: el castellà està penetrant com a llengua d'interacció en espais tradicionalment catalanoparlants. Aquest és un símptoma clar de l'inici del procés de substitució lingüística, que en vista de la rapidesa del canvi en la composició demolingüística de les noves generacions, podria acabar desenvolupant-se en poc temps. Així, aquest procés no es desenvolupa en el format que proposa Fishman (1991, 2001), en què la substitució es produeix bàsicament en la interrupció de la transmissió intergeneracional de la llengua, per la qual els adults deixen de parlar la seua llengua als fills, sinó que la substitució s'estaria iniciant en les interaccions entre iguals. Així, a diferència d'altres substitucions que han estat analitzades en una fase ben avançada, com Alacant, la Catalunya del Nord o l'Alguer (Baylac, 2009; Chessa, 2012; Montoya Abat, 1990), la substitució lingüística de la Franja podria trobar-se en un procés inicial, com en el cas del Carxe (Montoya Abat, 2014), i seria possible la seua anàlisi en temps real, i el més important, es podrien crear les condicions idònies en aquest estadi inicial per a la seua aturada i futura reversió.

Com és habitual en el camp de la política lingüística, les vies de futur que es poden plantejar impacten de ple en el camp dels usos privats, i per tant, en una àrea on les polítiques públiques no poden tenir una intervenció directa. Amb tot, les decisions en l'esfera pública tenen un impacte més que evident en les decisions privades, pel fet que acaben convergint-hi, tal com demostra el canvi de les normes socials i de majories demolingüístiques, conseqüència d'anys de marginació, negació, i fins i tot persecució, de la llengua catalana a la Franja. És per això que considerem especialment necessaris i urgents els canvis en el sistema educatiu, pel fet que cal l'alfabetització general de la població escolar (també) en català. Aquesta qüestió podria posar el primer pilar per a estabilitzar el procés que s'observa, i més endavant revertir les pèrdues. Més que aprofundir en les importants polèmiques sobre la denominació i l'estatus legal de la llengua, considerem que cal posar l'accent en les polítiques d'afavoriment d'aquesta alfabetització generalitzada, i és per això que cal fer un pas important i urgent per al desenvolupament de programes que universalitzen el coneixement del català entre la població escolar, com els que es podrien emprendre amb el currículum educatiu per a la llengua catalana, similar a l'iniciat en el cas de la llengua aragonesa (Departamento de Educación, Universidad, Cultura y Deporte, 2014).

Pel que fa a les conclusions de recerca, hem observat que les tries lingüístiques no són pas aleatòries, sinó que segueixen unes regles subjacents clares, i

aquestes tries lingüístiques emergeixen a partir dels rols sociolingüístics. L'anàlisi de xarxes, mitjançant el modelatge de blocs, permet detectar aquestes normes sociolingüístiques i la seua evolució. Per tant, en el camp de les vies futures de recerca s'obre el camp a estudiar quines variables s'associen amb els rols sociolingüístics, tals com els atributs individuals de l'emissor i el receptor (llengua familiar, competència, confiança i actituds lingüístiques), així com les variables estructurals, tals com la centralitat, la popularitat dels grups d'amics, les configuracions de les interaccions, la composició de les xarxes, la presència de la llengua entre els companys més propers, etc. En definitiva, cal avaluar quins factors són els que més bé expliquen les tries lingüístiques dels individus, ja siguin atributs personals o factors estructurals, i mesurar què explica comportaments divergents en individus similars. En definitiva, interessa entendre per què alguns catalanoparlants familiars desenvolupen rols castellanoparlants, i a la vegada, per què altres no ho fan, o quins factors fan que bilingües familiars desenvolupen rols més catalanoparlants o més castellanoparlants. Finalment, els objectius de recerca futurs han d'incloure també l'anàlisi longitudinal: aprofundir com evolucionen aquestes tries lingüístiques en confluïr tots els alumnes en tres centres de secundària a Fraga i Tamarit de Llitera.

NATXO SOROLLA
Xarxa CRUSCAT (IEC)
Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació (UB)

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BADA PANILLO, J. R. (1990). *El debat del català a l'Aragó (1983-1987)*. IEBC.
- BAYLAC, A. (2009). *Societat, llengua i ensenyament del català a Catalunya Nord*. Universitat de Perpinyà.
- BOIX-FUSTER, E. (1993). *Triar no és traïr: Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.
- BRETXA I RIERA, V. (2014). *El salt a secundària: Canvis en les tries lingüístiques i culturals dels preadolescents mataronins en la transició educativa* [en línia]. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona. <<http://www.tdx.cat/handle/10803/145561>>.
- BRETXA, V.; VILA I MORENO, F. X. (2012). «Els canvis sociolingüístics en el pas de primària a secundària: el projecte RESOL a la ciutat de Mataró». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [en línia], núm. 22, p. 43-118. <<http://revistes.iec.cat/index.php/TSC/issue/view/4467/showToc>>.
- BUENO CHUECA, C. C. (2014). «Pertenència i sentimiento; un (posible) futuro pa l'aragonés?». A: *II Jornades Aragoneses de Sociologia* [en línia]. <<http://www.aragonsociologia.org/8.html>>.
- CALSAMIGLIA, H.; TUSÓN, E. (1980). «Ús i alternança de llengües en grups de joves d'un barri de Barcelona: Sant Andreu de Palomar». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 3, p. 11-82.

- CHESSA, E. (2012). *Another case of language death? The intergenerational transmission of Catalan in Alghero* [en línia]. Tesi doctoral. <<http://qmro.qmul.ac.uk/jspui/handle/123456789/2502>>.
- COMAJOAN, L.; VILA, F. X.; SOROLLA, N.; TENORIO, X.; BRETXA, V. (2013). «Els usos lingüístics en família i amb amics de l'alumnat autòcton i allòcton de sisè de primària a Catalunya, Mallorca i la Franja». A: VILA, F. X.; SALVAT, E. (ed.). *Noves immigracions i llengües*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- COULMAS, F. (2005). *Sociolinguistics: The study of speakers' choices* [en línia]. Cambridge: Cambridge University Press. <<http://www.google.com/books?hl=ca&lr=&id=yPUGpzAUOWsC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Sociolinguistics:+The+Study+of+Speakers%27+Choices+&ots=U8NrhBcHiL&sig=UCxccRnw7hvLkm0fd-pxWboQE5s>>.
- DOREIAN, P.; MRVAR, A. (2009). «Partitioning signed social networks». *Social Networks* [en línia], núm. 31(1), p. 1-11. <<http://doi.org/10.1016/j.socnet.2008.08.001>>.
- ESPLUGA, J. (2008). «Sobre la Transició a la Llitera (1976-1979): el tímid despertament de la identitat sociocultural d'una comarca perifèrica». A: *Com embolicar la Franja amb una fulla de pi* [en línia]. Calaceit: ASCUMA: IEBC. <<http://books.google.es/books?id=3cJw7u72G4lC&pg=PA55&dq=sobre%20la%20transici%C3%B3%20a%20la%20llitera&pg=PA55#v=onepage&q=sobre%20la%20transici%C3%B3%20a%20la%20llite ra&f=false>>.
- FISHMAN, J. A. (1991). *Reversing language shift*. Clevedon: Multilingual Matters.
- (2001). *Can threatened languages be saved?: Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- GALINDO, M. (2006). *Les llengües a l'hora del pati: Usos lingüístics en les converses dels infants de primària a Catalunya* [en línia]. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana. <<http://www.tdx.cat/handle/10803/1681;sessionid=E1C2E67B9DA1ACF122EA7BA2D6721A73.tdx2>>.
- GALLAGHER, H. C. (2012). *In the loop: A social network approach to the willingness to communicate in the L2 (L2 WTC)* [en línia]. Tesi doctoral. <<http://eprints.nottingham.ac.uk/12407>>.
- GASTÓN, E. (s. d.). *Informe del Justícia d'Aragó sobre les llengües minoritàries a l'Aragó* [en línia]. Fraga: IEBC. <<http://books.google.es/books?id=Fbs7tiEi5hgC&pg=PP5&dq=associacionisme+franja&hl=en&sa=X&ei=6Ax1Ufs4L4mJtQbD-IGgCQ&ved=0CDYQ6AEwATgK>>.
- GOBIERNO DE ARAGÓN. DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN, UNIVERSIDAD, CULTURA Y DEPORTE (2014). «Anexo II. Área de Lenguas Propias de Aragón. Gobierno de Aragón». A: *Currículo de Educación Primaria* [en línia]. <<http://www.educaragon.org/Files/Files/UserFiles/File/LPA%20ANEXO%20II%20BOA.pdf>>. [Ordre de 16 de juny de 2014]
- GONZÁLEZ BALLETBÒ, I.; PUJOLAR COS, J.; FONT TANYÀ, A.; MARTÍNEZ SANMARTÍ, R. (2014). *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana* [en línia]. Barcelona: Secretaria General de la Joventut de Catalunya. <benestar.gencat.cat/ca/detalls/Article/Estudis30-00001>.
- IEBC; ASCUMA; ICF (ed.) (2006). *Batec a batec: Miscel·lània de treballs oferts en honor de Josep Galan i Castany*. Fraga: IEBC.
- LLERA RAMO, F. J. (s. d.). *Estudio sociolingüístico de las hablas del Alto Aragón. Informe. Govern d'Aragó*. [Inèdit]

- LÓPEZ SUSÍN, J. I. (2010). «Antecedents i estudi de la Llei 10/2009, de 22 de desembre, d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragó». *Revista de Llengua i Dret* [en línia], núm. 54. <http://www10.gencat.net/eapc_rld/revistes/Revista_de_llengua_i_dret/Antecedentes_y_estudio_de_la_Ley_10_2009_de_22_de_diciembre_de_uso_proteccion_y_promocion_de_las_lenguas_propias_de_Aragon_/ca>.
- LÓPEZ SUSÍN, J. I.; SORO DOMINGO, J. L. (2011). «Estatuto jurídico de las lenguas propias de Aragón. La Ley 10/2009, de 22 de diciembre». *Revista de Llengua i Dret* [en línia], núm. 56. <http://www10.gencat.net/eapc_rld/revistes/revista.2011-10-20.2627839839/Lopez_Susin_Ignacio_Soro_Domingo_Jose_Luis_Estatuto_juridico_de_las_lenguas_propias_de_Aragon_La_Ley_10_2009_de_22_de_diciembre_/ca>.
- MONTOYA ABAT, B. (1990). *Alacant: la llengua interrompuda*. Paiporta: Denes.
- (2014). «Reproducció primària de la llengua i sistema escolar al Carxe, un enclavament catalanoparlant en una regió castellanoparlant (Múrcia)». A: ARGENTER, J. A. (ed.). *Enclavaments lingüístics i comunitats locals: El català a Sardenya, al Carxe i entre els gitanos catalans*. Barcelona: IEC. Càtedra UNESCO de Diversitat Lingüística.
- MORET I COSO, H. (1998). *Indagacions sobre llengua i literatura catalanes a l'Aragó* [en línia]. Fraga: IEBC. <http://books.google.es/books?hl=en&lr=&id=9C0J3omPM18C&oi=fnd&pg=PA5&dq=indagacions+moret&ots=g09iwa5qZZ&sig=gpIRTt_AeGm0VWet114Z3gu5RI&redir_esc=y>.
- (2003). «El moviment associatiu». A: SISTAC I VICÉN, R. (ed.). *De fronteres i millennis: la Franja, any 2001* [en línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. <<http://books.google.es/books?id=0ejkGPdxLcQC&lpg=PA5&ots=lQpVuyo5Y2&dq=De%20fronteres%20i%20mil%C2%B7lennis%3A%20la%20Franja%2C%20any%202001&lr&pg=PP1#v=onepage&q=De%20fronteres%20i%20mil%C2%B7lennis:%20la%20Franja,%20any%202001&f=false>>.
- MORET OLIVER, M. T. (2010). *Documentació notarial aragonesa del segle XIV escrita en català. Edició i estudi grafemàtic*. Saragossa: Universidad de Zaragoza.
- PALLAROL I SÁNCHEZ, J. (2003). «La inferioritat jurídica de la llengua catalana. La situació jurídica a Aragó». A: SISTAC I VICÉN, (ed.). *De fronteres i millennis: la Franja, any 2001* [en línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. <<http://books.google.cat/books?id=0ejkGPdxLcQC&pg=PA5&dq=sistac+franja&hl=ca&sa=X&ei=gCr9UP3IKIjVsgaH04H4BQ&ved=0CCwQ6AEwAA#v=onepage&q=sistac%20franja&f=false>>.
- PUJOLAR COS, J. (1993). «L'estudi de les normes d'ús des de l'anàlisi crítica del discurs». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 11, p. 61-78.
- (1997). *De què vas, tio?: Gènere i llengua en la cultura juvenil*. Barcelona: Empúries.
- PÜTZ, M. (1997). *Language choices: Conditions, constraints, and consequences*. John Benjamins Publishing.
- QUEROL, E.; CHessa, E.; SOROLLA, N.; TORRES, J.; VILLAVERDE, J. A. (2007). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI: L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. <www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Publicacions/Publicacions%20en%20linea/Arxius/llenguaisocietat_inicisXXI.pdf>.
- ROSSELLÓ I PERALTA, C. de (2010). *Aprendre a triar: L'adquisició de les normes d'ús i alterança de codis en l'educació infantil* [en línia]. Barcelona: Universitat de Barcelona. <<http://hdl.handle.net/2445/41625>>.

- SASOT ESCUER, M. (1995). *Així s'escriu a la Franja: Antologia comentada d'autors de l'Aragó catalanòfon* [en línia]. Fraga: IEBC. <http://books.google.es/books?id=4vb6mI3s_24C&lpg=PA14&dq=associacionisme%20franja&pg=PA10#v=onepage&q=associacionisme%20franja&f=false>.
- SOROLLA, N. (2005). «El català a la Franja. Enquesta d'usos lingüístics, 2003» [en línia]. *Ripacurtia* [Benavarri: Centre d'Estudis Ribagorçans (CERIB)], núm. 3, p. 239-253. <<http://www.lafranja.net/articles/FranjaSorolla.pdf>>.
- (2006). «Català i aragonès: dues llengües, una llei?». Comunicació presentada al II Congrés de l'Aragó (Saragossa i Osca, 15 de juliol de 2006).
- (2009). «El futur del català a la Franja». A: BOIX-FUSTER, E. (ed.). *Els futurs del català: Un estat de la qüestió i una qüestió d'estat* [en línia]. Barcelona: Universitat de Barcelona. <<http://books.google.es/books?id=HS4Hgi9Cpu4C&lpg=PA139&ots=Z6RBSOwxg-&dq=sorolla%20futurs%20catal%C3%A0&hl=ca&pg=PA139#v=onepage&q=sorolla%20futurs%20catal%C3%A0&f=false>>.
- (2012). «Manteniendo las raíces para forjar el futuro. La diversidad lingüística en Aragón». A: LÓPEZ SUSÍN, J. I. (ed.). *Mapa lingüístico de Aragón*. Saragossa: Sociedad Cultural Aladrada.
- (2014a). «Els catalanoparlants, els diglòssics i els monolingües. Grups sociolingüístics a la Franja». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 61, p. 87-122.
- (2014b). «Franja 2014: de la diglosia en las encuestas a la sustitución lingüística en las redes». A: *II Jornadas Aragonesas de Sociología: Grupo de trabajo «Lenguas e identidades» (Asociación Aragonesa de Sociología)*, p. 147-164. Saragossa: Institución Fernando el Católico: Prensas Universitarias: Universidad de Zaragoza: Gara d'Edicions. [Extracte del llibre a http://issuu.com/garadedicions/docs/ii_jornadas_aragonesas_de_sociologi]
- SOROLLA, N.; BRETXA, V.; COMAJOAN, L. (2009). «De les pràctiques monolingües familiars a la identificació bilingüe: el cas dels preadolescents de Mataró i la Franja». *Noves SL* [en línia] (hivern). <http://www.gencat.cat/llengua/noves/noves/hm09hivern/bretxa_comajoan_sorolla1_9.htm>.
- SOROLLA, N.; COMAJOAN, L. (2008). «The relationship between face-to-face sociolinguistic interaction and macro structure: social network analysis, sociolinguistics, and the micro-meso-macro relationship». Comunicació presentada al *Sociolinguistics symposium 17: Micro and macro connections* (Amsterdam, 5 abril) [en línia]. <<http://www.meertens.knaw.nl/ss17/>>.
- VILA I MORENO, F. X. (s. d.). *Resocialització i llengües (RESOL): els efectes lingüístics del pas de l'educació primària a secundària en contextos plurilingües* [en línia]. <<http://www.ub.edu/cusc/seducativa/projecte/resol-2/>> [Consulta: 10 maig 2014].
- WOOLARD, K. A. (1992). *Identitat i contacte de llengües a Barcelona*. Barcelona: La Magrana.